

Валерія Радзивілюк

докторка юридичних наук, професорка,
 професорка кафедри господарського права
 та господарського процесу
 Інституту права Київського національного університету
 імені Тараса Шевченка
 (Київ, Україна)
 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9562-8735>
www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57205677838
vradziv@hotmail.com

УДК 346.1.:347.736

ПРОЦЕДУРА БАНКРУТСТВА СТРАХОВИКІВ В УКРАЇНІ

АНОТАЦІЯ. Стабільний страховий ринок є необхідною передумовою сталого економічного розвитку України, підвищення її інвестиційної привабливості, однією з найважливіших складових фінансової безпеки держави, без якої неможливо забезпечити розвиток будь-якої країни, безпечне функціонування суб'єктів господарювання, убезпечення різних сфер їхньої життєдіяльності. В Україні, як і в багатьох країнах світу, страхові компанії є досить потужними учасниками ринку фінансових послуг, які відіграють ключову роль у впровадженні економічної і соціальної політики, у прискоренні економічних перетворень. Проте не слід залишати поза увагою ту обставину, що страхова діяльність є високо ризиковою і завжди існує небезпека, особливо в період загострення світової фінансово-економічної кризи, через банкрутство однієї страхової компанії спричинити ланцюгову реакцію банкрутств інших страховиків (перестраховиків, страхових посередників) аж до системної кризи на ринку фінансових послуг загалом.

З огляду на це у багатьох країнах світу правова регламентація відносин неплатоспроможності страховиків, щодо яких застосовуються судові процедури банкрутства (неспроможності), конкурсу має на меті запобігання зазначеним негативним наслідкам і збереження активів страхових компаній. Певним чином зазначена тенденція прослідковується у законодавстві про банкрутство в Україні.

Мета статті – виявити специфіку провадження у справах про банкрутство, де боржником (банкрутом) виступає страховик; проаналізувати особливості судових процедур банкрутства, що можуть бути застосовані до страховика; сформулювати пропозиції щодо вдосконалення законодавства України про банкрутство в частині проблем, які досліджуються.

Встановлено, що з ухваленням Кодексу України з процедур банкрутства правова регламентація відносин, пов'язаних із неплатоспроможністю, банкрутством страховика не зазнала суттєвих змін. У зв'язку з цим актуальною є відповідь на запитання, чи міститься у нормах новітнього законодавства про банкрутство достатньо положень, що можуть сприяти вирішанню проблеми, які виникають у зв'язку та внаслідок із неплатоспроможністю таких боржників.

Авторка доходить висновку, що зокрема: своєрідність справ про банкрутство страховиків пов'язана з тим, що вони "обтяжені" специфікою правового статусу суб'єкта таких процедур; законодавством про банкрутство передбачена можливість

застосування до страховиків процедур відновлення платоспроможності; до специфічних правових наслідків відкриття ліквідаційної процедури та визнання боржника-страховика банкрутом належить припинення всіх договорів страхування, продаж єдиного майнового комплексу; характерною рисою законодавств про банкрутство (неспроможність), конкурсного законодавства різних країн є те, що вони засновані на неоднакових підходах до правового регулювання процесуальних відносин банкрутства страховиків.

Ключові слова: провадження у справах про банкрутство; страховик; боржник; законодавство про банкрутство; судові процедури банкрутства.

Стабільний страховий ринок є необхідною передумовою сталого економічного розвитку України, підвищення її інвестиційної привабливості, однією з найважливіших складових фінансової безпеки держави, без якої неможливо забезпечити розвиток будь-якої країни, безпечно функціонування суб'єктів господарювання, убезпечення різних сфер їхньої життєдіяльності¹. В Україні, як і в багатьох країнах світу, страхові компанії є досить потужними учасниками ринку фінансових послуг, які відіграють ключову роль у впровадженні економічної і соціальної політики, у прискоренні економічних перетворень. Проте не слід залишати поза увагою ту обставину, що страхова діяльність є високо ризиковою і завжди існує небезпека, особливо в період загострення світової фінансово-економічної кризи, через банкрутство однієї страхової компанії спричинити ланцюгову реакцію банкрутств інших страховиків (перестраховиків, страхових посередників) аж до системної кризи на ринку фінансових послуг в цілому.

Страховики, які виконують завдання збалансовуючого елемента ринкової системи господарювання, мають бути надійними у фінансовому розумінні, оскільки вони є гарантами прийнятих на себе фінансових зобов'язань із відшкодування збитків. Тому в останні часи в законодавстві про банкрутство (неспроможність), конкурсному законодавстві простежується тенденція застосування спеціальних правил щодо названих суб'єктів. Особливе ставлення до банкрутства страховиків визначається своєрідністю їхнього правового статусу – названі суб'єкти покликані захищати майнові інтереси величезної кількості клієнтів страхувальників. Саме тому при застосуванні до страховиків положень законодавства про банкрутство (неспроможність), конкурсного законодавства необхідно насамперед враховувати інтереси клієнтів – інакше при настанні страхового випадку страхувальники можуть стати неплатоспроможними, що, зі свого боку, призведе до фінансових проблем у їх контрагентів та, у підсумку, спричинить лавину банкрутств.

¹ Н Пацурія, 'Проблеми правового регулювання страхової та перестрахової діяльності' в *Актуальні проблеми господарського права (Особлива частина): навчальний посібник* (Щербина В, Резнікова В ред, Ліра-К 2016) 455.

Дослідженням матеріальних і процесуальних проблем банкрутства були присвячені праці Р. Афанасьєва, О. Бірюкова, А. Бутирського, І. Бутирської, І. Вечірко, В. Джуня, Ю. Кабенюк, О. Латиніна, Б. Полякова, П. Пригузи, В. Радзивілюк, А. Степанова, М. Тітова та ін.

Слід звернути увагу на те, що у багатьох теоретико-практичних дослідженнях вітчизняних науковців, які зверталися до висвітлення та розв'язання проблем банкрутства, питання особливостей провадження у справах про банкрутство та застосування процедур банкрутства до такої категорії боржників, як страховики, досліджувалися лише в окремих аспектах, побіжно. Відтак комплексні дослідження провадження у справах про банкрутство та застосування процедур банкрутства до страхових компаній в Україні нині відсутні.

Проте зміни в соціально-економічному житті, законодавстві, правозастосовній практиці потребують подальшого заповнення наявних прогалин і недоліків, комплексного та системного дослідження специфіки провадження у справах про банкрутство й застосування процедур банкрутства до страхових організацій і створення цілісного бачення сучасних перспектив розвитку правового регулювання питань, пов'язаних із неплатоспроможністю і банкрутством названих суб'єктів у національній доктрині та законодавстві.

Мета дослідження – виявити специфіку провадження у справах про банкрутство, де боржником (банкрутом) виступає страховик; проаналізувати особливості судових процедур банкрутства, що можуть бути застосовані до страховика; сформулювати пропозиції щодо вдосконалення законодавства України про банкрутство в частині проблем, які досліджуються.

Відповідно до поставленої мети у дослідженні мають бути вирішені такі завдання:

- визначити коло та особливості процедур банкрутства й провадження у справах про банкрутство страховиків;
- визначити стосовно страховиків-боржників спеціальні підстави відкриття провадження у справі про банкрутство;
- визначити склад учасників процесуальних правовідносин банкрутства в справах, де конкурентоспроможним боржником є страховик з окресленням сукупності наданих ним прав та обов'язків;
- визначити особливості продажу майна страховика та вимог щодо правового статусу його потенційних покупців;
- визначити специфіку правового режиму ліквідаційної маси;
- уточнити порядок черговості задоволення вимог кредиторів у межах судової процедури санації та, у певних випадках, ліквідаційної процедури;
- сформулювати пропозиції щодо вдосконалення законодавства України про банкрутство в частині досліджуваних питань тощо.

Включення у національне законодавство норм, що регламентують відносини, пов'язані з неплатоспроможністю (банкрутством) окремих категорій боржників, відповідає загальносвітовим тенденціям розвитку законодавства про банкрутство (неспроможність), конкурсного законодавства. Тому створення оптимального, ефективного механізму правового регулювання відносин банкрутства за участю боржників, що мають особливий правовий статус, є вельми актуальним у цей час, як із точки зору вирішення макроекономічних завдань, до яких слід віднести забезпечення стабільності та сталого росту національної економіки конкретної країни, так і завдань, що перебувають у площині мікроекономіки, зокрема створення механізмів, спрямованих на: збереження життєздатних боржників; ефективний розподіл активів боржника між його кредиторами, захист інтересів певних категорій суб'єктів при неплатоспроможності (банкрутстві) боржника тощо.

Диференційований підхід до суб'єктів, які мають особливий правовий статус, особливості сфери та виду діяльності, що ними здійснюється, вимагає дотримуватися при унормуванні відносин, пов'язаних із їх неплатоспроможністю, як це прийнято в законодавстві про банкрутство (неспроможність), конкурсному законодавстві зарубіжних країн, специфічних правил. Наявність таких правил сприяє збереженню балансу інтересів сторін, оскільки загальні провила, з огляду на особливості цих боржників, не здатні достатньою мірою забезпечити права й інтереси не тільки кредиторів та боржника, а й суспільства загалом².

Відтак значним поступом уперед у правовому регулюванні відносин банкрутства у законодавстві України стало введення другою редакцією³ Закону України “Про банкрутство”⁴ норм, що визначали особливості банкрутства окремих категорій суб'єктів підприємницької діяльності, до яких були віднесені і страховики. Поява таких законодавчих положень була обумовлена насамперед специфікою діяльності цих категорій боржників, особливостями правового режиму їхнього майнового комплексу, його складових і своєрідністю тих послуг, які вони надають.

Головними спеціалізованими учасниками страхової діяльності є страхові компанії, оскільки саме вони мають основним призначенням надання страхових послуг, приймаючи на страхування ризики, пов'язані з інтересами інших осіб, зобов'язуючись за договором добровільного страхування або відповідно до закону (на підставі полісу обов'язкового страхування) компенсувати певній особі майбутні ймовірні збитки або

² В Радзивілок, *Правове регулювання банкрутства юридичних осіб в Україні: навчальний посібник* (Ліра-К 2020) 69–70.

³ Про внесення змін до Закону України “Про банкрутство”: Закон України від 30 червня 1999 р. № 784-XIV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/784-14>> (дата звернення: 16.06.2021).

⁴ Про банкрутство: Закон України від 14 травня 1992 р. № 2343-XII <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>> (дата звернення: 16.06.2021).

виплатити страхову суму (відшкодування) при настанні страхового випадку. Поняття страхової компанії чинне законодавство України не містить. Натомість оперує поняттям “страховик”, яке є узагальнюючим для таких видів учасників страхових правовідносин, що безпосередньо здійснюють страхову діяльність: 1) страхові компанії (організації); 2) філії страховиків – нерезидентів; 3) товариства взаємного страхування. Кожному із зазначених видів учасників притаманні власні функції на ринку страхових послуг та особливості правового становища, що зумовлено своєрідністю професійної страхової діяльності й особливостями задоволення вимог кредиторів страхувальників у разі визнання страховика банкрутом.

Приписи, пов’язані з особливостями банкрутства страховиків, містяться у ст. 92 розділу VII Кодексу України з процедур банкрутства (далі – КУзПБ)⁵ та, по суті, аналогічні тим, що існували в останній редакції Закону України “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом”⁶. Положення названого розділу та, відповідно, його статей 91, 92 встановлюють спеціальні правила, а інші норми КУзПБ належать субсидіарному застосуванню.

Особливості вітчизняної правової регламентації цього виду відносин банкрутства характеризуються тим, що правом на звернення до господарського суду з заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство страховика крім осіб, зазначених у ч. 2 ст. 8 КУзПБ (а саме боржника та кредиторів), наділений також спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у справах нагляду за страховою діяльністю – Національний банк України (далі – НБУ), правове становище якого визначено Законом України “Про Національний банк України”⁷.

НБУ відповідно до п. 81 ст. 7 Закону України “Про Національний банк України” здійснює державне регулювання та нагляд на ринках небанківських фінансових послуг за діяльністю небанківських фінансових установ та інших осіб, які не є фінансовими установами, але мають право надавати окремі фінансові послуги в межах, визначених Законом України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” та іншими законами України. Також повноваження цього спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах нагляду за страховою діяльністю визначені розділом X та іншими нормами Закону України “Про Національний банк України” та розділом V Закону

⁵ Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 18 жовтня 2018 р. № 2597-VIII <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19>> (дата звернення: 16.06.2021).

⁶ Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14 травня 1992 р. № 2343-XII <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>> (дата звернення: 16.06.2021).

⁷ Про Національний банк України: Закон України від 20 травня 1999 р. № 679-XIV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14>> (дата звернення: 16.06.2021).

України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”⁸.

Із тексту частин 1, 2 ст. 92 КУЗПБ не випливає, що таке право мають і інші особи, які за логікою законодавства про страхову діяльність мають бути наділені названим правом.

З метою посилення ефективності правового регулювання відносин банкрутства, в яких страховики виступають боржниками (банкрутами) та, відповідно, судових процедур, що до них застосовуються, доцільно розширити коло осіб, які можуть звертатися до господарського суду з заявою про відкриття справи про банкрутство страховика за рахунок об’єднань страховиків, метою створення яких є, зокрема, захист інтересів своїх членів, здійснення спільних програм (ч. 1 ст. 13 Закону України “Про страхування”⁹).

Об’єднання страховиків за законодавством України (за критерієм порядку створення) підлягають поділу на обов’язкові (Моторне (транспортне) страхове бюро України (далі – МТСБУ), Ядерний страховий пул, Аграрний страховий пул) та добровільні (Ліга страхових організацій України, Асоціація страховий бізнес, Українська федерація ubezpieczenia, Національна асоціація страховиків України тощо).

Щодо об’єднань страховиків, які створюються в обов’язковому порядку, їх перелік фактично окреслений у частинах 4, 5, 6 ст. 13 Закону України “Про страхування”.

Питання правового статусу Авіаційного і Морського страхових бюро нині є невизначеним. Межі правового регулювання створення та діяльності вказаних об’єднань окреслені нормами Господарського кодексу України¹⁰, Цивільного кодексу України¹¹, Повітряного кодексу України¹², Кодексу торговельного мореплавства¹³, Законом України “Про страхування”, низкою відомчих нормативних актів та локальними актами суб’єктів страхової авіаційної і морської діяльності.

Для забезпечення фінансової стійкості надання страхових послуг у сфері авіаційного і морського страхування як окремих видів страхування всесвітня страхова практика виробила формулу об’єднання страховиків у професійні групи (пули, бюро, асоціації тощо).

⁸ Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12 липня 2001 р. № 2664-III <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text>> (дата звернення: 16.06.2021).

⁹ Про страхування: Закон України від 7 березня 1996 р. № 85/96-ВР <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80#Text>> (дата звернення: 16.06.2021).

¹⁰ Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>> (дата звернення: 16.06.2021).

¹¹ Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>> (дата звернення: 16.06.2021).

¹² Повітряний кодекс України: Закон України від 19 травня 2011 р. № 3393-VI <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17>> (дата звернення: 16.06.2021).

¹³ Кодекс торговельного мореплавства: Закон України від 23 травня 1995 р. № 176/95-ВР <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-%D0%B2%D1%80>> (дата звернення: 16.06.2021).

Саме з цією метою український законодавець у ч. 3 ст. 13 Закону України “Про страхування” встановив, що страховики, яким дозволено займатися страхуванням авіаційних і морських ризиків, можуть створити Авіаційне страхове бюро та Морське страхове бюро.

У контексті цього дослідження постає питання про можливість забезпечення фінансової стабільності страховиків, які здійснюють авіаційне і морське страхування самостійно, всупереч світовій практиці¹⁴, де питання забезпечення платоспроможності таких страховиків покладається на професійне профільне об’єднання.

Крім того, стає зрозумілим, що за фактичної відсутності таких об’єднань на страховому ринку України, основною метою створення яких має бути покриття катастрофічних ризиків і забезпечення платоспроможності страховиків, право на звернення до господарського суду із заявою про відкриття справи про банкрутство неплатоспроможного страховика може бути покладено лише на самого боржника, кредиторів та НБУ.

На прикладі аналізу правового становища такого обов’язкового об’єднання страховиків, як МТСБУ, є можливим визначити дещо інші підходи стосовно права на звернення до господарського суду із заявою про відкриття справи про банкрутство неплатоспроможного страховика.

Окрім ч. 6 ст. 13 Закону України “Про страхування” правове становище МТСБУ врегульовано Законом України “Про обов’язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів”¹⁵.

Згідно з пп. а) п. 41.2 ст. 41 вказаного Закону МТСБУ за рахунок коштів фонду страхових гарантій відшкодовує шкоду у разі недостатності коштів та майна страховика – повного члена МТСБУ, що визнаний банкрутом та/або ліквідований, для виконання його зобов’язань за договором обов’язкового страхування цивільно-правової відповідальності.

Перелік добровільних об’єднань страховиків України законодавчо не встановлений. Про це свідчать положення ч. 1 ст. 13 Закону України “Про страхування”, відповідно до якої страховики можуть утворювати спілки, асоціації та інші об’єднання для координації своєї діяльності, захисту інтересів своїх членів та здійснення спільних програм, якщо їх утворення не суперечить законодавству України.

Найбільш відомими добровільними об’єднаннями страховиків сучасного страхового ринку України є Ліга страхових організацій України, Асоціація страховий бізнес, Українська федерація забезпечення, Національна

¹⁴ Н. Пацурія, ‘Проблеми реалізації організаційно-господарських правовідносин у сфері авіаційного страхування щодо діяльності об’єднання страховиків’ (2011) 89 Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки 23–7.

¹⁵ Про обов’язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів: Закон України від 1 липня 2004 р. № 1961-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1961-15>> (дата звернення: 16.06.2021).

асоціація страховиків України. Аналіз статутів вказаних добровільних об'єднань доводить, що їх основними завданнями, зокрема, є: захист прав та спільних інтересів страховиків (перестраховиків), учасників банківського, фінансового та інших ринків; сприяння встановленню взаємної довіри, надійності, порядності та ділового партнерства у взаємовідносинах між учасниками ринку страхових послуг та споживачами страхових послуг (п. 2.2 Статуту “Ліги страхових організацій України”¹⁶); дотримання вимог законодавства щодо формування та розміщення страхових резервів, платоспроможності та достатності капіталу Учасників Асоціації (п. 5.2 Статуту “Української федерації ubezpieczenia”¹⁷) тощо.

Викладене доводить можливість внесення пропозиції щодо вдосконалення українського законодавства про банкрутство в частині надання права об'єднанням страховиків на звернення із заявою про відкриття справи про банкрутство та, відповідно, наділення їх статусом учасника провадження у справі про банкрутство страховика.

З огляду на спеціальні положення розділу III “Забезпечення платоспроможності страховиків” Закону України “Про страхування” та європейського досвіду правового регулювання платоспроможності страховиків директивами Європейського Союзу¹⁸, враховуючи специфіку майнової основи господарювання страхових організацій, доцільно стосовно страховиків-боржників передбачити спеціальні підстави відкриття провадження у справі про банкрутство, а саме: переглянути матеріальні підстави відкриття справи про банкрутство, які, зокрема, можуть бути прив'язані до недостатності вартості активів страховика, необхідних для погашення грошових зобов'язань перед кредиторами тощо; збільшити строк, по закінченню якого виникає право на звернення до господарського суду з заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство.

Відповідно до ст. 30 Закону України “Про страхування” мінімальний розмір статутного капіталу страховика, який займається видами страхування іншими, ніж страхування життя, встановлюється в сумі, еквівалентній 1 млн євро, а страховика, який займається страхуванням життя, – 10 млн євро за валютним обмінним курсом валюти України. Стаття 2 вказаного Закону встановлює, що при створенні страховика або збільшенні зареєстрованого статутного капіталу статутний капітал повинен бути сплачений виключно в грошовій формі. Дозволяється формування статутного капіталу страховика цінними паперами, що випускаються

¹⁶ Статут іншої об'єднання юридичних осіб Ліга страхових організацій України (нова редакція) від 24 листопада 2016 р. <http://uainsur.com/wp-content/uploads/2010/01/Statute_LIOU_2016.pdf> (дата звернення: 16.06.2021).

¹⁷ Статут Української федерації ubezpieczenia <<http://ufu.org.ua/ua/about/info/charter>> (дата звернення: 16.06.2021).

¹⁸ Про початок і ведення діяльності у сфері страхування і перестраховування (Платоспроможність II): Директива Європейського парламенту і Ради 2009/138/ЄС від 25 листопада 2009 р. <https://nfp.gov.ua/files/docs/EU/Директива%202009_138.doc> (дата звернення: 16.06.2021).

державою, за їх номінальною вартістю, але не більше 25 % загального розміру статутного капіталу.

До спеціальних фондів страхової компанії належать страхові резерви, резерви для фінансування заходів щодо попередження нещасних випадків, втрати або пошкодження застрахованого майна, а також інші фонди, що є необхідними для здійснення страхової діяльності.

Фінансову надійність страхової компанії забезпечує достатність страхових резервів, які відображають обсяг страхових зобов'язань за укладеними договорами страхування й утворюються з метою забезпечення майбутніх виплат страхових сум і страхових відшкодувань залежно від видів страхування (перестрахування).

Основним джерелом формування страхових резервів є страхові платежі та доходи від інвестиційної діяльності страхової компанії.

Правила формування, розміщення та обліку страхових резервів встановлюються на основі ст. 31 Закону України "Про страхування" Уповноваженим органом.

Усе викладене вище можна віднести до вагомих аргументів, які мають спонукати законодавця переглянути показники, що засновані на критерії нездатності виконання поточних зобов'язань боржником, а саме, скорегувати часові та кількісні межі такої нездатності щодо страховика-боржника.

З огляду на специфіку страхових відносин на ринку небанківських фінансових послуг, що, зі свого боку, обумовлює значні особливості правового регулювання відносин банкрутства за участю страховиків-боржників (банкрутів), вважаємо за необхідне визначити в КУзПБ права та обов'язки НБУ як органу, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, характер його відносини з арбітражним керуючим, боржником, кредиторами та господарським судом.

До такого учасника відносин у сфері банкрутства, як арбітражний керуючий, нормою ч. 1 ст. 92 КУзПБ встановлено додаткові кваліфікаційні вимоги для участі у провадженні у справі про банкрутство страховика. Арбітражний керуючий має скласти іспит за програмою підготовки арбітражних керуючих у справах про банкрутство страхових організацій, за правилами, встановленими розділом V Положення про систему підготовки і перепідготовки осіб, які мають намір здійснювати діяльність арбітражного керуючого, підвищення кваліфікації та перепідготовки арбітражних керуючих, їх підготовки у справах про банкрутство страхових організацій¹⁹.

¹⁹ Про затвердження Положення про систему підготовки і перепідготовки осіб, які мають намір здійснювати діяльність арбітражного керуючого, підвищення кваліфікації та перепідготовки арбітражних керуючих, їх підготовки у справах про банкрутство страхових організацій: наказ

Привертає до себе увагу та обставина, що у ст. 92 КУзПБ повністю відсутні положення, якими б унормовувалися особливості, що мають полягати в покладенні обов'язку на арбітражного керуючого щодо здійснення у визначений у КУзПБ термін повідомлення про відкриття провадження у справі про банкрутство страховика та введення щодо нього відповідної процедури банкрутства НБУ у випадках, якщо зазначений орган не ініціював судового провадження у справі про банкрутство страховика.

У КУзПБ передбачена можливість застосування до страховиків-боржників такої процедури банкрутства, як санація. Специфіка діяльності страхових організацій у сфері господарювання обумовили особливу увагу законодавця до такого заходу відновлення платоспроможності боржника, як продаж у процедурі санації майна боржника як єдиного майнового комплексу, який здійснюється за правилами, що містяться у розділі V КУзПБ (ст. 54, ч. 3 ст. 92).

У КУзПБ встановлено, що покупцем єдиного майнового комплексу страховика, що використовується для здійснення страхової діяльності, може бути тільки страховик (ч. 4 ст. 92), у такому разі слід на законодавчому рівні закріпити, що продаж у процедурі санації майна боржника як єдиного майнового комплексу має здійснюватися через проведення закритих торгів. Це безпосередньо пов'язано зі сферою діяльності покупця та законодавчо визначеними вимогами, що до нього ставляться, зокрема: наявністю ліцензії (ліцензій) на здійснення того чи іншого виду страхування; володінням майном спеціального призначення у передбаченому законом обсязі; тощо.

При застосування названого заходу відновлення платоспроможності страховика-боржника до покупця переходять всі права й обов'язки за договорами страхування, за якими на дату продажу майна страховика страховий випадок не настав (ч. 5 ст. 92 КУзПБ).

Проте, на нашу думку, правовий статус такого покупця КУзПБ не визначений. Однак у законодавстві України існує норма, завдяки якій, у разі застосування аналогії закону, є можливість визначитися із тим, хто може бути покупцем страховика. Ідеться про ст. 43 Закону України "Про страхування", аналіз положень якої доводить, що покупцем страховика може стати тільки страховик (резидент/нерезидент).

Крім того, специфіка страхової діяльності вимагає законодавчого закріплення таких вимог до покупця, як наявність у нього ліцензії на здійснення конкретного виду страхування (ст. 38 Закону України "Про страхування"), Положення про визначення умов провадження діяльності з надання фінансових послуг, здійснення яких потребує відповідної лі-

Міністерства юстиції України від 13 серпня 2019 р. № 2536/5 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0926-19>> (дата звернення: 16.06.2021).

цензії (ліцензійних умов)²⁰; володіння активами, достатніми для виконання зобов'язань за тими договорами страхування, що приймає на себе покупець, тощо.

Особливостей застосування інших заходів відновлення платоспроможності страховика-боржника, які може містити план санації (ч. 2 ст. 51 КУзПБ) ст. 92 КУзПБ не передбачає, як і не називає тих специфічних заходів, що можуть бути застосовані до страховика-боржника. До них, зокрема, можуть бути віднесені: зміна структури активів і пасивів страховика-боржника; продаж частини страхового портфелю, за окремим видом страхування або кільком видам страхування або продаж активів, що приймаються для покриття страхових резервів, сформованих страховиком у порядку, встановленому чинним законодавством; вжиття реорганізаційних заходів, зокрема шляхом припинення діяльності структурних підрозділів страхової організації та інші, які мають здійснюватися з урахуванням положень законодавства, що регламентує відносини у сфері страхової діяльності й обов'язково передбачати особливості їх застосування у КУзПБ.

У межах судової процедури санації може відбуватися задоволення вимог кредиторів страховика-боржника, проте черговість задоволення вимог кредиторів передбачена лише щодо випадків визнання боржника-страховика банкрутом у судовій процедурі ліквідації (ч. 9 ст. 92 КУзПБ). При зверненні до норм КУзПБ, що містять загальні положення, присвячені судовій процедурі санації, а саме: план санації боржника повинен передбачати погашення вимог кредиторів з урахуванням черговості, встановленої ст. 64 КУзПБ (ч. 5 ст. 51). Із цього можна зробити висновок, що й у випадку застосування до боржника-страховика судової процедури санації розрахунки з кредиторами у її межах будуть підпорядковуватися загальним правилам ст. 64 КУзПБ, що є неприпустимим щодо задоволення вимог кредиторів у процедурі санації такої категорії боржників, як страховики.

До страховика, визнаного господарським судом банкрутом, може бути застосована судова процедура ліквідації, правове регулювання якої має певні особливості.

До специфічних правових наслідків відкриття ліквідаційної процедури та визнання боржника-страховика банкрутом належать: припинення всіх договорів страхування, укладених страховиком, за якими страховий випадок не настав до дати прийняття постанови про визнання страховика-боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури, крім випадків, коли в межах названої процедури відбувається продаж єдиного майнового комплексу (комплексів) страховика (частини 3, 6 ст. 92 КУзПБ);

²⁰ Про затвердження Положення про визначення умов провадження діяльності з надання фінансових послуг, здійснення яких потребує відповідної ліцензії (ліцензійних умов): Постанова Правління Національного банку України від 30 березня 2021 р. № 27 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0027500-21>> (дата звернення: 16.06.2021).

страхувальники за договорами страхування, дії яких припиняються на підставах, передбачених положеннями ч. 6 ст. 92 КУзПБ, наділяються правом вимагати повернення частини виплаченої страховику страхової премії пропорційно різниці між строком, на який був укладений договір страхування, і строком, протягом якого фактично діяв договір страхування, якщо інше не передбачено законодавством (ч. 7 ст. 92 КУзПБ); у випадку, коли за договорами страхування, за якими страховий випадок настав до дня прийняття господарським судом постанови про визнання страховика банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури, страхувальники мають право вимагати страхові виплати (ч. 8 ст. 92 КУзПБ); продаж єдиного майнового комплексу може бути здійснений у ліквідаційній процедурі тільки у разі згоди покупця взяти на себе зобов'язання страховика-банкрута за договорами страхування, за якими страховий випадок не настав до дня визнання страховика банкрутом (ч. 3 ст. 92 КУзПБ); встановлення у законодавчому порядку (ч. 9 ст. 92 КУзПБ) особливостей черговості задоволення вимог кредиторів за договорами страхування у межах першої черги, відповідно до якої підлягають задоволенню:

- у першу чергу – вимоги за договорами особистого страхування, за якими страховий випадок настав до дня прийняття господарським судом постанови про визнання страховика банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури;
- у другу чергу – вимоги фізичних осіб за іншими договорами страхування, за якими страховий випадок настав до дня прийняття господарським судом постанови про визнання страховика банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури;
- у третю чергу – вимоги юридичних осіб за іншими договорами страхування, за якими страховий випадок настав до дня прийняття господарським судом постанови про визнання страховика банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури;
- у четверту чергу – вимоги за договорами особистого страхування, за якими страховий випадок не настав до дня прийняття господарським судом постанови про визнання страховика банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури відповідно до ч. 7 ст. 92 КУзПБ;
- у п'яту чергу – вимоги фізичних осіб за іншими договорами страхування, за якими страховий випадок не настав до дня прийняття господарським судом постанови про визнання страховика банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури відповідно до ч. 7 ст. 92 КУзПБ;
- у шосту чергу – вимоги юридичних осіб за іншими договорами страхування, за якими страховий випадок не настав до дня прийняття господарським судом постанови про визнання страховика банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури відповідно до ч. 7 ст. 92 КУзПБ.

У решті випадків, за логікою законодавця, мають діяти загальні норми ст. 64 КУЗПБ щодо черговості задоволення вимог кредиторів.

Варто звернути увагу на особливість задоволення вимог кредиторів-страхувальників за договорами страхування життя. Згідно зі ст. 31 Закону України “Про страхування” кошти резервів зі страхування життя не можуть використовуватися страховиком для погашення будь-яких зобов’язань, крім тих, що відповідають прийнятим зобов’язанням за договорами страхування життя, і не можуть бути включені до ліквідаційної маси у разі банкрутства страховика або його ліквідації з інших причин, і підлягають передачі іншому страховику за згодою страхувальника та застрахованої особи або підлягають передачі застрахованій особі. Вказане доводить специфіку правового статусу страховика, що надає послуги зі страхування життя, фактично, унормувавши вказані положення, законодавець прирівнює їх до компаній з управління активами (чужими коштами), проте зобов’язує, у разі визнання такого страховика банкрутом, передати кошти страхових резервів зі страхування життя іншому страховику за спеціально встановленою процедурою.

Дослідження положень ст. 92 КУЗПБ дає змогу дійти висновку, що тезисна регламентація особливостей банкрутства страховиків ніяким чином не сприяє вирішенню завдань, поставлених перед національним законодавством про банкрутство, не повною мірою враховує специфіку страхової діяльності та вимагає детальної розробки положень присвячених унормуванню відносин, які виникають у зв’язку та з приводу неплатоспроможності й банкрутства страховиків.

Процеси гармонізації, уніфікації, адаптації законодавств, процеси європейської правової інтеграції, прагнення України стати повноправною частиною єдиного європейського простору спонукає зверненню до зарубіжних джерел правового регулювання відносин банкрутства (неспроможності), конкурсних відносин.

Значною мірою інтересу до законодавства зарубіжних країн сприяють єдині торговельно-економічне коріння та ділові звичаї, із яких свого часу виникало та розвивалося комерційне (торгове) право, до складу якого входив інститут банкрутства (неспроможності), все більше відособлюючись у межах законодавчих систем окремих країн, зберігаючи при цьому свої спільні основи. Слід звернути увагу на те, що законодавство про банкрутство (неспроможність), конкурсне законодавство країн – представниць різних правових сімей світу передбачає суттєві особливості банкрутства (неспроможності) страховиків.

Перспектива повноцінної інтеграції страхового ринку України в міжнародні та регіональні ринки фінансових послуг, особливо в європейські, викликають значний інтерес до дослідження законодавства європейського співтовариства.

У рамках ЄС про посилення впливу погодженого правового розвитку свідчить ухвалення цілої низки нормативних актів, до яких належить Регламент № 2015/848 про процедури неспроможності, ухвалений Європейським Парламентом та Радою 20 травня 2015 р.²¹ Його статтею 91 був скасований Регламент № 1346/2000 про провадження у справах про неспроможність, ухвалений Європейським Парламентом 29 травня 2000 р.²²

Директива 2001/17/ЄС Європейського Парламенту та Ради про реорганізацію і ліквідацію страхових організацій від 19 березня 2001 р. містить норму, відповідно до якої

на страхові організації, як і на інші фінансові установи не поширюються положення Постанови Ради (ЄС) № 1346/2000 від 29 травня 2000 року про процедури неспроможності (8). Це передбачено в інтересах належного функціонування внутрішнього ринку та захисту кредиторів, щоб узгоджені правила були встановлені на рівні Співтовариства щодо процедур ліквідації страхових підприємств (параграф (2)²³).

У положеннях Регламенту № 2015/848 про процедури неспроможності зазначено, що ці процедури, зокрема щодо страхових організацій, мають бути виключені зі сфери його застосування (§ 19), оскільки вони регулюються спеціальними угодами та національні наглядові органи мають широкі повноваження щодо втручання у їхню діяльність. А в § 20 увага акцентується на тому, що процедури банкрутства не обов'язково передбачають судове втручання.

Наявність цих норм у законодавстві європейського співтовариства підтверджує той факт, що загальною проблемою процесів зближення та удосконалення законодавства, зокрема законодавства про банкрутство (неспроможність), конкурсного законодавства різних країн світу, є те, що вони базуються на неоднакових підходах до правового регулювання однотипних відносин, пов'язаних із банкрутством (неспроможністю) боржника, мають різні завдання та цілі при врегулюванні проблем неплатоспроможності.

Висновки. Кожна країна створила, накопичила та примножила власні правові концепції, традиції правової культури, специфічні правові інститути. Їх можна знайти як у правотворчій і правозастосовній, так і у правозабезпечувальній сферах. Тобто кожна країна має притаманні лише їй характерні особливості національного законодавства про банкрутство

²¹ Regulation (EU) 2015/848 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on insolvency proceeding <<http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/En/TXT/PDF/?uri=CELEX:32015R0848&from=EN>> 29> (accessed: 16.06.2021).

²² Council Regulation (EC). № 1346/2000 of 29 May 2000 on Insolvency Proceedings. Official Journal of European Communities. L. 160. 30 June 2000.

²³ Про реорганізацію і ліквідацію страхових організацій: Директива Європейського Парламенту та Ради 2001/17/ЄС від 19 березня 2001 р. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_225> (дата звернення: 16.06.2021).

(неспроможності), конкурсного законодавства тощо, що є безспірною цінністю та важливою складовою не тільки національної, а й світової правової культури.

Таким чином, тенденції погодженого правового розвитку у сфері регламентації відносин банкрутства (неспроможності), конкурсних відносин у країнах європейського співтовариства, тенденції зближення національних законодавств та їх інтернаціоналізація існують поряд із тенденціями державного націоналізму²⁴.

В українському правознавстві залишаються невирішеними питання, що впливають на особливості судового провадження у справах про банкрутство страховиків: розширення кола осіб, що можуть ініціювати таке провадження та учасників цього провадження з окресленням сукупності наданих ним прав та обов'язків; конкретизація заходів, що можуть бути вжиті до страховика у межах судової процедури санації; визначення особливостей продажу майна страховика та вимог щодо правового статусу його потенційних покупців; унормування специфіки правового режиму ліквідаційної маси; уточнення порядку черговості задоволення вимог кредиторів у межах судової процедури санації та у певних випадках ліквідаційної процедури тощо.

Вказані питання в контексті досліджуваної проблематики потребують подальших наукових розвідок із метою всебічного вивчення категорії “судове провадження у справах про банкрутство страховиків”.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Radziviluk V, *Bankruptcy prevention (insolvency): economic and legal aspect* (Aspect-Polygraph 2013) (in Ukrainian).
2. Radzyvilyuk V, *Pravove rehulyuvannya bankrutstva yurydychnykh osib v Ukrayini: navchalnyi posibnyk* (Lira-K 2020) (in Ukrainian).

Edited books

3. Patsuriya N, ‘Problemy pravovoho rehulyuvannya strakhovoyi ta perestrakhovi diyalnosti’ v *Aktual'ni problemy hospodarskoho prava (Osoblyva chastyna)* (Lira-K 2016) (in Ukrainian).

Journal articles

4. Patsuriya N, ‘Problemy realizatsiyi orhanizatsiyno-hospodarskykh pravovidnosyn u sferi aviatsiynoho strakhuvannya shchodo diyalnosti ob"yednannya strakhovykiv’ (2011) 89 *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Yurydychni nauky* 23–7 (in Ukrainian).

²⁴ В Радзивілюк, *Запобігання банкрутству (неспроможності): господарсько-правовий аспект* (Аспект-Поліграф 2013) 151.

Valeria Radzyviliuk

BANKRUPTCY PROCEDURE OF INSURERS IN UKRAINE

ABSTRACT. A stable insurance market is a necessary prerequisite for sustainable economic development of Ukraine, increasing its investment attractiveness, one of the most important components of financial security, without which it is impossible to ensure the development of any country, safe operation of economic entities, ensuring various areas of their lives. In Ukraine, as in many countries around the world, insurance companies are quite powerful participants in the financial services market, which play a key role in implementing economic and social policies, in accelerating economic transformation. However, we should not ignore the fact that insurance activities are highly risky and there is always a danger, especially during the global financial crisis, due to the bankruptcy of one insurance company to cause a chain reaction of bankruptcies of other insurers (reinsurers, insurance intermediaries) up to systemic crisis in the financial services market as a whole.

Based on this understanding, in many countries of the world the legal regulation of insolvency of insurers, which are subject to bankruptcy proceedings (insolvency), the competition aims to prevent these negative consequences and preserve the assets of insurance companies. To some extent, this trend is traced in the bankruptcy legislation in Ukraine.

The purpose of the article is: to identify the specifics of bankruptcy proceedings, where the debtor (bankrupt) is the insurer; analyze the features of bankruptcy proceedings that may be applied to the insurer; to formulate proposals for improving the legislation of Ukraine on bankruptcy in terms of the studied problems.

It is established that with the adoption of the Bankruptcy Code of Ukraine, the legal regulation of insolvency relations and bankruptcy of the insurer has not undergone significant changes. In this regard, it is important to answer the question of whether the latest bankruptcy law contains enough provisions that can help solve the problem that arises in connection with and due to the insolvency of such debtors.

The authors conclude that: the uniqueness of bankruptcy cases of insurers is due to the fact that they are “burdened” by the specifics of the legal status of the subject of such procedures; Bankruptcy legislation provides for the possibility of applying to insurers procedures for restoring solvency; the specific legal consequences of opening liquidation proceedings and declaring the debtor-insurer bankrupt include termination of all insurance contracts, sale of a single property complex; a characteristic feature of bankruptcy laws (insolvency), bankruptcy laws of different countries is that they are based on different approaches to the legal regulation of the procedural relations of bankruptcy of insurers.

KEYWORDS: bankruptcy proceedings; insurer; debtor; bankruptcy legislation; bankruptcy proceedings.